

UDK 82.09:502

Jožica Čeh Steger

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru

EKOLOGIZACIJA LITERARNE VEDE IN EKOKRITIKA¹

Ekokritika se je kot posebna disciplina literarne vede uveljavila v devetdesetih letih prejšnjega stoletja najprej v anglo-ameriškem prostoru in nato razširila po evropskih ter azijskih državah. Po začetni omejenosti na preučevanje podob in posameznih žanrov narave je v svoje raziskovalno področje vključila različne teoretske koncepte narave, odnose med kulturo in naravo ter človekom in okoljem oziroma književnost v celoti ter pomembno prispevala k spoznanju, da je človek določen ne le z družbenimi razmerji, marveč v enaki meri tudi z naravnim okoljem. Prispevek se osredinja na razvoj ekokritike, njena predmetna področja, vprašanja v zvezi z ekološko funkcijo književnosti in na posamezne prvine ekokritične analize književnega besedila.

Ključne besede: ekološka kritika, literarna ekologija, kulturna ekologija, ekološka funkcija književnosti, ekofeminizem

Ecocriticism as a special discipline of literary criticism in the 1990s first took hold in the Anglo-American world and from there it spread to the countries of Continental Europe and Asia. After being initially limited to the study of images and genres of nature, its scope of research later broadened to include various theoretical concepts of nature, relationships between culture and nature, man and the environment, i.e., literature as a whole, and contributed significantly to the realization that man is defined not only by social relations, but to the same extent by natural environment. The article focuses on the development of ecocriticism, its subject areas, questions related to the ecological function of literature, and to individual elements of ecocritical analysis of a literary text.

Keywords: ecocriticism, literary ecology, cultural ecology, ecological function of literature, ecofeminism

0 Uvod

Literarna veda je v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja v svoje raziskovalno področje ob kategorijah rase, razreda in spola slednjič dodala še okolje. Čeprav smo v današnjem času priča vsesplošni ekologizaciji znanosti, številnim diskurzivnim praksam o perečih ekoloških vprašanjih in globalni ekološki krizi, je ekokritika, ki se je kot anglo-ameriška literarnovedna disciplina etabrirala šele v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in je na poseben način povezana z ekologijo in okoljskimi gibanji, še zmeraj precej na obrobju literarnovednega zanimanja. Začetki ekologije (gr. *oikos* – dom, *logos* – duh, nauk) segajo v drugo polovico 19. stoletja. Ta izraz je leta 1866 prvi uporabil zoolog Ernst Haeckel v svoji knjigi *Generelle Morphologie der Organi-*

¹ Razprava je nastala v okviru programske skupine P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine).

smen, s katero je v nemškem prostoru prispeval k uveljavitvi Darwinove² evolucijske teorije, ekologijo pa definiral kot nauk o naravnih domovanjih oziroma kot biološko znanost o interakciji med organizmi in njihovim anorganskim svetom.

Ekologija v svoje predmetno področje sprva ni vključevala človeka, saj je bila omejena na preučevanje odnosov med rastlinskimi in živalskimi organizmi ter njihovih odnosov do okolja. Z nastankom humane in pokrajinske ekologije v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, ki sta se začeli ukvarjati s človekovim vplivom na okolje,³ je ekologija kot prvotno biološka veda prestopila območje čistega naravoslovja.⁴ V zadnjih desetletjih minulega stoletja je prišlo do močne ekologizacije družboslovne in humanistične znanosti. Kljub temu da je ekologija pogosto kritična do večkrat ponostavljenega prenašanja ekoloških pojmov v družboslovje in humanistiko, so v zadnjem času nastale številne nove znanstvene discipline (politična ekologija, kulturna ekologija, ekološka estetika, ekološka etika, ekolingvistika, ekokritika idr.). Do prenosov naravoslovnih pojmov v družboslovje (npr. v sociologijo) je prihajalo že v 19. stoletju, vendar tedaj predvsem z namenom, da bi se družboslovne vede konstituirale kot znanosti, medtem ko smo od zadnjih desetletij prejšnjega stoletja priča vsesplošni ekologizaciji na spoznavni in praktični ravni. S široko ekologizacijo družbe in kulture so v današnjem času povezana tudi prizadevanja za paradigmatške spremembe v razumevanju družbenega razvoja, narave, življenja, etike idr. (KIRN 2004: 20).

1 Ekologija in okoljska gibanja

Za širšo prepoznavnost ekologije so pomembno vlogo odigrala moderna okoljska gibanja. Pojavila so se v šestdesetih letih prejšnjega stoletja kot odziv na silovit razvoj tehnike in industrializacije, ki sta povzročili velike spremembe v naravnem okolju in zahtevali od etično ozaveščenega človeka razmislek o tem, kako preprečiti preveliko širjenje industrije in tehnike v okolje ter kako prebuditi v človeku okoljsko zavest in odgovornost za ohranitev okolja tudi za prihodnje generacije,⁵ ko je bilo na pobudo neformalne mednarodne skupine Rimski klub objavljeno poročilo o mejah

² Prve pomembnejše ekološke značilnosti (prilagajanje, naravna selekcija, boj za obstanek, izumiranje vrst, različni odnosi med organizmi, njihova interakcija z okoljem idr.) je opisal že Darwin leta 1859 v knjigi *O izvoru vrst* (ĐIKIČ 2000: 9).

³ Pojem ekološki se danes nanaša na ekologijo kot biološko vedo in vključuje tudi družbene, kulturne, tehnične vidike razmerij človeka z naravo (KIRN 2004: 11). S širitvijo termina okolje, ki zajema vse prostore, v katerih je prisoten človekov vpliv, se v strokovnem jeziku vse bolj izgublja pojem narava. V ekologiji se uporablja v smislu neokrnjene narave, divjine oziroma okolja, v katerega človek ni posegel ali le v najmanjši meri. V primerjavi z naravo označuje okolje prilagojeno ali spremenjeno naravno okolje, na podlagi česar ločimo spremenjeno oziroma oblikovano naravno okolje ter grajeno ali urbano okolje.

⁴ V SSKJ (1987: 554) je razložena kot »veda o odnosu organizmov do okolja«, kar samo po sebi ne izključuje človekovega odnosa do okolja. *Ekološki leksikon* (ĐIKIČ idr. 2001: 9) med drugim opozarja, da prihaja v praktični rabi pogosto do nesprejemljivega poistovetenja ekologije z naravo- in okoljevarstvom in da je potrebno ločiti med ekologijo kot znanstveno vedo ter naravo- in okoljevarstvom kot uporabnima deloma te znanosti.

⁵ Tudi v slovenskem prostoru se je organizirano gibanje za varstvo okolja začelo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Različne naravovarstvene organizacije so bile povezane v leta 1971 ustanovljeno Skupnost za varstvo okolja Slovenije. Tedaj najvidnejši slovenski borec za okoljska vprašanja Aleš Bebler je na primer izražal močno zaskrbljenost zaradi gradnje nuklearke v Krškem.

rasti prebivalstva in gospodarstva.⁶ Moderna okoljska gibanja opravljajo v sodobni potrošniško usmerjeni družbi nujno in pomembno vlogo njenega korektiva. Prav tako predlogi o varovanju okolja in trajnostnem razvoju v današnjem času niso več zgolj v domeni zelenih strank, ampak so zapisani v programih vseh vidnejših strank tudi pri nas. Kljub vedno bolj izdelanim znanstvenim in političnim izhodiščem se okoljska gibanja še zmeraj prepogosto opirajo na romantično in utopično socialistično kritiko tehnike in kulture kakor tudi na agrarno romantiko in domačijstvo (GOODBODY 1998: 20).

2 Ekokritika – nastanek in razvoj

Ekokritika (ang. *ecocriticism*) kot literarnovedna disciplina je najprej nastala v anglo-ameriških akademskih krogih. Kljub temu da je okoljsko gibanje v ZDA zaživel že na začetku 20. stoletja, se je ekokritika kot posebna disciplina literarne vede na ameriških univerzah uveljavila šele v devdesetih letih prejšnjega stoletja. Eden od razlogov za njeno pozno uveljavitev tiči v literarni vedi druge polovice 20. stoletja oziroma v prevladujočih vplivih poststrukturalističnih usmeritev, ki ne priznavajo objektivnega statusa zunajtekstualne predmetnosti in jo razlagajo le v smislu družbenega konstrukta.

Odločilno vlogo za uveljavitev ameriške ekokritike raziskovalci (STARRE 2010: 16) največkrat pripisujejo omizju *Ecocriticism: The Greening of Literary Studies*, predstavljenem leta 1991 na osrednji letni konferenci MLA (Modern Language Association). Pri omizju in naslednje leto pri ustanovitvi Društva za študij literature in okolja (Association for the Study of Literature and Environment, ASLE)⁷ je sodelovala tudi univerzitetna profesorica Cheryll Glotfelty z Univerze v Nevadi (Reno),⁸ ki je s Haroldom Frommom leta 1996 izdala zbornik *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, s katerim se je ekokritika na ameriških tleh dokončno uveljavila, omenjeni zbornik pa velja še danes za eno najpogosteje citiranih ekokritičnih del. GLOTFELTY (1996: xix) je že v uvodnem delu tega zbornika definirala ekokritiko kot vedo, ki preučuje povezave med literaturo in fizičnim okoljem,⁹ in v kontekstu feministične ter marksistične literarne vede poudarila njeno politično vsebino. V devdesetih letih prejšnjega stoletja se je ekokritika institucionalizirala tudi

⁶ Gre za poročilo *The Limits to Growth*, ki so ga leta 1972 objavili Donella in Dennis Meadows ter njuni sodelavci s Tehnološkega inštituta v Massachusettsu. Še istega leta je bilo prevedeno tudi v nemščino (*Die Grenzen des Wachstums*). Do konca sedemdesetih let je bila knjiga prevedena v več kot trideset jezikov (v slovenščino leta 1974) in prodanih je bilo čez štiri milijone izvodov. Na podlagi analiz planetarnih fizičnih omejitev in računalniških izračunov je prineslo to poročilo pesimistične scenarije o možnostih za preživetje človeštva. Kljub pričakovanemu razvoju tehnike naj bi človeštvo v naslednjih sto letih doseglo absolutno mejo ob sicer nespremenjenih dejavnikih, kot so rast prebivalstva, industrializacija, onesnaževanje okolja, proizvodnja hrane in izkoriščanje naravnih surovin (GOODBODY 1998: 19–20).

⁷ Od leta 1993 izhaja pri ASLE tudi interdisciplinarno zasnovana revija ISLE (Interdisciplinary Studies in Literature and Environment).

⁸ Prav Cheryll Glotfelty je leta 1990 na Univerzi Nevada (Reno) prevzela prvo univerzitetno stolico za literarne in okoljske študije (Studies in Literature and Environment) (HOFER 2007: 32).

⁹ Na vprašanje, kaj je ekokritika, si je GLOTFELTY (1996: xix) odgovorila: »Simply put, ecocriticism is the study of the relationship between literature and the physical environment.«

v Veliki Britaniji, in sicer pod imenom zelene študije (*Green Studies*). Tamkajšnji ekokritiki so podobno kot njihovi ameriški kolegi združeni v društvo ASLE-UK in izdajajo revijo *Green Letters*. Zanimanje za ekokritiko se je v zadnjih letih precej razširilo tudi po deželah Daljnega vzhoda. Več sorodnih organizacij ASLE je nastalo v Indiji, Japonski, Koreji, Tajvanu idr. (STARRE 2010: 20).

V nemškem govornem prostoru lahko konec prejšnjega stoletja govorimo le o zametkih ekokritike, ki so se rojevali znotraj kateder za anglistiko in amerikanistiko. Manjše zanimanje nemške literarne vede za ekokritiko je Axel GOODBODY (1998: 35) v uvodu zbornika *Literatur und Ökologie* pojasnil z naslednjima razlogoma: (1) Med germanisti naj bi obstajali zmotni pomisleki o politično-ideološki motivaciji ekokritike, ki naj bi bila le trobilo za agitacijski in trivialni ekološki realizem. (2) Odsotnost nemške književnosti o naravi oziroma literarne tradicije, ki bi bila podobna ameriškemu žanru *nature writing*. Ekokritika se je v nemškem govornem prostoru začela vidneje uveljavljati šele na začetku našega tisočletja in posebej po letu 2004, ko je bilo ustanovljeno Evropsko društvo za preučevanje literature, kulture in okolja (European Association for the Study of Literature, Culture and the Environment, EASLCE). V zadnjih dveh desetletjih je nastalo v nemščini nekaj zbornikov in monografij, ki jih lahko umestimo v območje ekokritike (Hubert ZAPF 2002, 2008, Stefan HOFER 2007, Christa GREWE-VOLPP 2004, Catrin GERSDORF/Sylvia MAYER 2005, Urte STOBBE, Ulrike KRUSE, Maren ERMISCH 2010 idr.).

V zadnjih letih se ekokritika pomembno uveljavlja tudi na Hrvaškem. Leta 2007 je na primer na Inštitutu za etnologijo in folkloristiko Univerze v Zagrebu izšel obsežen zbornik *Kulturni bestijarij*, v katerega sta urednici Antonija Zaradija Kiš in Suzana Marjanić uvrstili prispevke o kulturnem animalizmu s klasično etnoloških vidikov kakor tudi z vidikov etičnih pravic živali, kritike speciesizma, animalističnega ekofeminizma in zoolingvistike. Pred izidom je že drugi del tega zbornika (*Književna živalinja. Del 2. Kulturni bestijarij*). Posebej velja opozoriti tudi na hrvaške publikacije o ekofeminizmu. V uredništvu Karmen Ratković¹⁰ je leta 2000 izšla ekofeminizmu posvečena tematska številka revije *Treća*, temu sta sledili monografiji o ekofeminizmu, leta 2006 *Kulturalni ekofeminizam: simboličke i spiritualne veze žene i prirode* avtorice Marije Geiger in naslednje leto *Mitski aspekti ekofeminizma* (2007) izpod peresa Mirele Holy s podrobno predstavitevjo zgodovine ekofeminizma oz. različnih ekofeminizmov, ki se v teoriji in v okviru gibanj polarizirajo v politični in spiritualni ekofeminizem. Na Slovenskem ekokritika še ni dosegla večje odmevnosti. Za zdaj smo priča le posameznim razpravam.¹¹ Nastajajo tudi prve ekokritiško obarvane diplomske naloge, projekti in konference.¹²

¹⁰ Karmen Ratković je soustanoviteljica Centra za ženske študije v Zagrebu, kjer vodi kolegij o ekofeminizmu in globinski ekologiji.

¹¹ Navajamo nekaj slovenskih ekokritiško zasnovanih razprav: Jožica Čeh Steger, Ekološko usmerjena literarna veda in Prežihove samorastniške novele, *JiS* 55/3–4 (2010), 53–62; Marjetka Golež Kaučič, Folklorni in živalski slovar v ustvarjalnem opusu Svetlane Makarovič, *JiS* 56/1–2 (2011), 31–48; Miha Javornik, Ekologija teksta in ruska literatura 20. stoletja, *PK* 30/1 (2007), 55–69; Jelka Kernev Štrajn, O možnosti ekokritiškega pogleda na tematizacijo »ne-človeške subjektivnosti« v literaturi, *PK* 30/1 (2007), 39–54; Branislava Vičar, Koncept narave v Jamnici: ekokritični diskurzivni pristop, *JiS* 55/3–4 (2010), 123–137.

¹² Slovensko društvo za primerjalno književnost je letos organiziralo mednarodni simpozij pod naslovom Skozi ekologijo do literature (Jureta Detele), na Inštitutu za sredozemske humanistične in družboslov-

2.1 Ekokritika ali literarna ekologija?

V ZDA je ekokritika kot posebna smer literarne vede nastala pod pojmom *ecocriticism*. Ta izraz je 1978. leta prvič v smislu prenosa ekoloških pojmov v literarno vedo uporabil William Rueckert v razpravi *Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism*. Še pred tem je Joseph W. Meeker v razpravi *The Comedy of Survival* (1972) zapisal pojem literarna ekologija, s katerim je opredelil preučevanje bioloških tem in odnosov v literarnih delih (HOFER 2007: 33). Čeprav se je *ecocriticism* v anglo-ameriški vedi že dovolj dobro utrdil, obstajajo v angleških razpravah še zmeraj tudi drugačna poimenovanja, kot so *literary-environmental studies*, *literary ecology*, *green cultural studies* idr. (STARRE 2010: 18). Proti izrazu *ecocriticism* je še leta 2005 nastopil tudi Lawrence Buell¹³ in predlagal termin *environmental criticism*.

V nemškem govornem prostoru se bolj kot ekokritika uveljavlja njena kulturnoekološka varianta, katere začetnika sta Gregory Bateson in Peter Finke. Kulturnoekološki model preučevanja književnosti oziroma književnosti kot kulturne ekologije je doslej najizraziteje izdelal Hubert ZAPF (2002, 2008). Za angleški izraz *ecocriticism* se v nemščini pogosto uporablja beseda *Ökokritik*, čeprav zaradi prevelikih asociacij z literarno kritiko ni najbolj primeren izraz za posebno literarnovedno smer (HOFER 2007: 34). V nemški vedi se zapisujejo različni izrazi: Goodbody piše o ekološko usmerjenem opazovanju književnosti (1998: 11) in ekološko usmerjeni literarni kritiki (1998: 28). Hofer je v svoji monografiji *Die Ökologie der Literatur* (2007) v poglavjih o anglo-ameriški ekokritiki dosledno uporabljal z veliko začetnico pisani angleški izraz »Ecocriticism«, sicer pa zapisoval različna poimenovanja (ekologija literature, ekološka paradigma v literarni vedi, ekološko usmerjena literarna veda). Na precejšnje nelagodje nemške literarne vede v zvezi s poimenovanjem ekokritike opozarja tudi geselski članek v Metzlerjevem leksikonu *Literatur- und Kulturtheorie*, ki ga je avtorica Ursula K. HEISE (2004: 130) nasloвила z angleškim in nemškim izrazom (*Ecocriticism/Ökokritik*). V slovenskih razpravah je sicer zaznati nihanje med različnimi poimenovanji, vendar se kljub asociacijam z literarno kritiko vse bolj uveljavlja izraz ekokritika.

2.2 Tematska področja, zvrsti in žanri ekokritike

Ekokritika se je oblikovala iz različnih tematskih izhodišč, v ZDA najprej iz tradicije *nature writing*¹⁴ kakor tudi iz zanimanja za ameriške mite. Ameriški avtor-

ne študije UP ZRS poteka pod vodstvom Nadje Furlan triletni (2010–2013) projekt z naslovom Teološki ekofeminizem in sodobna ekološka kriza.

¹³ Prim. njegovo delo *The Future of Environmental Criticism. Environmental Crisis and Literary Imagination*. (Oxford, 2005).

¹⁴ V ZDA je bila ekokritika sprva omejena na tipični ameriški žanr *nature writing*. Ta besedila s tematiko narave so pogosto pisana v prvi osebi, vključujejo osebna opazovanja in čustvena doživetja narave ter filozofska razmišljanja o njej. Lahko so esejistična, avtobiografska, dnevniška, potopisna, tudi vmesne forme, ki vključujejo govore, komentarje, pridige idr. (GOODBODY 1998: 27). Po Thoreauju kot utemeljitelju *nature writing* sodijo med ameriške ustvarjalce tega žanra tudi Wendell Berry, John Muir, Leslie Silko, Mary Austin idr.

ji so pisali o vplivu divje narave pri konstituiranju ameriške nacionalne identitete in ustvarili tako imenovani mit *nature's nation* (GREWE-VOLPP 2004: 2). GOODBODY (1998: 27) zatrjuje, da lahko govorimo o *nature writing*, kadar izpolnjuje tri pogoje: posreduje informacijo o zgodovini narave, izraža subjektivno doživetje in filozofsko interpretacijo narave. Osrednji avtor za ameriško ekokritičsko preučevanje *nature writing* je transcendentalist Henry David Thoreau, ki se je v primerjavi z Emersonovim¹⁵ filozofiranjem o naravi v resnici odpravil živeti v divjino. V najbolj znanem in pogosto interpretiranem dnevniško-esejističnem delu *Walden* (1854) pripoveduje o svojem bivanju v utici ob jezeru Walden, o občudovanju narave, spoštovanju nečloveških bitij, povezanosti med človekom in naravo, duhom in materijo itd. Z omenjenim pisateljem se je podrobno ukvarjal tudi Lawrence Buell v svoji monografiji *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture* (1995), v kateri je predlagal pojem *environmental writing* za tako imenovano ekološko literaturo in jo opredelil kot razširjeno varianto *nature writing* ter ji določil naslednje značilnosti: 1) Ekološka literatura pripisuje nečloveškemu okolju več kot obrobno vlogo ter omogoča vpogled v zgodovino človeka in okolja. 2) Ekološka literatura razkriva emfatičnost do nečloveških bitij, zato v njej človekov interes ni edino legitim. 3) Človekova odgovornost za okolje je del etične dimenzije ekološke literature, usmerjene v refleksijo, ki upošteva tudi človekove napake pri ravnanju z okoljem. 4) Ekološka literatura zasleduje nastajanje in izgubljanje naravnih prostorov ter pokaže na raznolikost odnosov med človekom in naravo. Spreminjanje narave je v njej vsaj implicitno posredovano (cit. po STARRE 2010: 23).

V Veliki Britaniji se je ekokritika oblikovala iz drugačnih tematskih izhodišč. Za prototip ekološko usmerjene literature je izbrala angleško romantiko in za utemeljitelje ekološke zavesti razglasila romantične pesnike, kot so Wordsworth, Coleridge, Shelly, Keats idr. To seveda ni presenetljivo, saj romantično literaturo in njeno poetiko v veliki meri določa prav razmerje med znanostjo oziroma razumom in naravo. S tega vidika je KROEBER (1994: 21) romantiko razglasil za prototip ekološke literature in njeno poetiko za prototip ekološko usmerjene literarne vede. Sistemizacijo teoretskih osnov, predmetnih in raziskovalnih področij ekokritike z izborom besedil prinaša Laurence COUPE v knjigi *The Green Studies Reader. From Romanticism to Ecocriticism* (2000). Izbor tekstov kaže na to, da je tematsko in raziskovalno področje angleške ekokritike bilo že od vsega začetka drugače zasnovano kot ameriško, saj se ne omejuje na *nature writing* niti na besedila o ekološki problematiki, temveč nagovarja k raziskovanju zvrstno oziroma žanrsko različnih besedil. Coupe prišteva med osrednja raziskovalna področja ekokritike: (1) romantiko in moderno, zlasti z vidikov kritike modernizacije in tehnologije kot glavnih oporišč za predstavitev zgodovine ekološkega mišljenja, naravo- in okoljevarstva, (2) vlogo spomina in kultur spominjanja za oblikovanje okoljsko pomembnih drž in vrednostnih sistemov, (3) vlogo jezika, teksta in diskurzov za določitev zgodovinsko in kulturno raznovrstnih konceptov narave in kulture ter njunih funkcij, (4) pomen vladavin za človeško in ne-

¹⁵ Emerson seveda odmeva tudi v novejši ameriški književnosti. Z vplivi Emersona in pragmatizma na ameriško poezijo in misel 20. stoletja se med drugim raziskovalno ukvarja pesnik in univerzitetni profesor Andrew Epstein, znan tudi po odmevni knjigi *Beautiful Enemies: Friendship and Postwar American Poetry* (2006), v kateri so osrednje pozornosti deležni pesniki Frank O'Hara, John Ashbery in Amiri Baraka.

človeško naravo z vidika spolnih, socialnih in etničnih kategorij, (5) opis specifičnih literarnih postopkov in nastanek ekološko usmerjene literarne zgodovine (GERSDORF 2005: 18).

Ekokritika je svoje raziskovalno področje postopoma razširila na celotno književnost, ki jo opazuje z ekoloških vidikov (HOFER 2007: 90). Raziskuje različne koncepte in reprezentacije narave, kako se je narava v določenih obdobjih in v posameznih kulturah razvijala, kako je definiran pojem narave, katere vrednostne predstave in kulturne funkcije ima v književnosti, kako so v njej določeni odnosi med človekom in naravnim okoljem itd. Glotfelty je po analogiji s feministično teorijo Elaine Showalter določila tri razvojne stopnje ekokritike (HOFER 2007: 44). Na prvi stopnji si ekokritika prizadeva za ponovno odkritje narave v književnosti. Zanimajo jo različne, pogosto stereotipne upodobitve narave (arkade, raj, divjina, Mati Zemlja itd.) v književnem kanonu kakor tudi v besedilih z njegovega obrobja, mesto narave v razvoju književnosti, zakaj je narava pogosto izključena iz književnosti itd. Na drugi stopnji se ekokritika ukvarja z besedili, vrstami in žanri o naravi (npr. s poezijo narave, s pastoralnim romanom, z bukolinim pesništvom, z idilo, z *nature writing*, z utopičnim in antiutopičnim romanom). Mesto teh žanrov je običajno na obrobju ali celo zunaj literarnega kanona, zato si ekokritika prizadeva za njihovo umestitev v literarni kanon ali za prevrednotenje njihovega mesta v njem. V ta sklop sodi zanimanje za posamezne avtorje ekološke literature kakor tudi za njihove kraje, kar lahko prispeva k razmahu okoljskega turizma. Na tretji stopnji se ekokritika osredini na teoretska vprašanja, preučuje simbolne konstrukte narave, človeka in živali ter razmišlja z vidika ekološke paradigme o hierarhičnih dualizmih (kultura/narava, človek/okolje, jaz/drugi, moški/ženska, duh/telo idr.) zahodne patriarhalne družbe. Razvoj ekokritike seveda ne poteka po strogo ločenih stopnjah. V sodobnem času je dosegla tretjo oz. teoretično stopnjo, vendar ohranja tudi prejšnji dve, jih teoretsko dopolnjuje in kritično motri. Mnogi očitajo ekokritiki teoretsko in metodološko neizdelanost, poststrukturalistične usmeritve pa še posebej trivialni realizem. Metodološko se nanaša na različne smeri (na dekonstrukcijo, feminizem, kulturne študije idr.).

Ursula K. Heise, avtorica geselskega članka v Metzlerjevem leksikonu *Literatur- und Kulturtheorie* (NÜNNING 2005: 130–131), navaja, da so se v ekokritiki glede na metodološki pluralizem oblikovala štiri raziskovalna težišča: 1) Razumevanje prostorov oziroma metod, s katerimi spoznavamo naravne in umetne prostore, v kakšnem odnosu smo z njimi in kako skrbimo zanje. Pozornost je namenjena odnosom med lokalnimi oz. izkušenjskimi prostori in abstraktnimi okolji, kot sta država ali narod, povezavam med prostorskimi izkušnjami in drugimi dimenzijami kulturne identitete, kot so spolna, rasna, starostna oziroma socialna pripadnost. 2) Ekokritika raziskuje, kako je v literaturi in kulturi definiran oziroma ubeseden odnos med človekom in drugimi živimi bitji v naravi. Čeprav je književnost že po jeziku v osnovi antropocentrična, je obenem tudi medij za razkrivanje različnih stopenj antropocentrizma in drugih vrednostnih pogledov, kot so ekocentrizem, biocentrizem, veganstvo idr. Seveda se ob tem zastavljajo vprašanja, v kolikšni meri lahko književnost prispeva k spremembi človekovega vrednostnega pogleda na naravno okolje. V zvezi s tem se velja strinjati s tistimi, ki menijo, da književnost odpira drugačne in alternativne svetove ter vrednostne poglede, vendar nima prevzgojne funkcije. 3) Ursula K. Heise

opozarja, da je ekokritika v konfliktu z objektivističnim in s konstruktivističnim razumevanjem narave. Na eni strani so tako imenovani naivni realisti, ki postavljajo v književnosti v ospredje grozljive podobe sodobnega uničevanja naravnega okolja in trpinčenja nečloveških bitij, manj pa se posvečajo kritični refleksiji literarnega jezika ali strukturam ekoloških raziskav v naravoslovju. Zagovorniki konstruktivizma,¹⁶ ki se navezujejo na poststrukturalistične teorije, trdijo, da imajo vsi diskurzi o naravi izhodišče v kulturi, da globalnih ekoloških povezav ni mogoče predstaviti s konvencionalnim realizmom, obenem pa opozarjajo na to, da razume ekokritika nekatere ekološke pojme zelo ohlapno ali so ti sporni že v ekologiji (npr. harmoničnost ekosistema). 4) Posebno področje ekokritike predstavlja tudi razkorak med ekokritiko kot akademsko teorijo in političnim okoljskim angažmajem.

V sodobnem času se ekokritika vse bolj odmika od shematskega raziskovanja odnosov med naravo in kulturo in se bolj posveča teoretskim opredelitvam narave. Posebno zanimanje kaže za preučevanje živali oziroma za animalistične študije. Ekokritika je po začetnem zanimanju za upodobitve narave in divjine v nefikcijskih tekstih svojo pozornost preusmerila na okolje, še zlasti na urbane prostore (STARRE 2010: 28). Njeno tematsko področje se še zmeraj širi, zanimajo jo vprašanja o spremenjaju naravnega okolja in o tako imenovani urbani divjini, povezave med okoljem, etničnimi skupinami in primitivnimi kulturami kakor tudi med ekokritiko in okoljskim razizmom, naravo in žensko idr. V času vse močnejših mednarodnih povezav je ekokritika razvila primerjalni vidik raziskovanja naravnega okolja v različnih nacionalnih literaturah in povezovanje individualnih ter lokalnih upodobitev narave z globalno okoljsko problematiko.

3 Ekokritika in ekofeminizem

Začetki ekološkega in feminističnega gibanja oziroma ekofeminizma¹⁷ segajo v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. Sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja se je začel uveljavljati v akademskih krogih kot del širše ekokritične discipline (HOLY 2007: 89) in temelji na predpostavki, da povzročajo sistemi prevlade in dualistično mišljenje, ki sestavljajo temelj zahodni civilizaciji, zatiranje ženske kakor tudi izkoriščanje naravnega okolja. Ekokritika in ekofeminizem izhajata tudi iz skupnega cilja: osvoboditi žensko in naravo ter si prizadevati za odpravo rasnih, spolnih, etničnih, razrednih in drugih razlik oziroma za ukinitvev odnosov med ljudmi in razmerij do naravnega okolja, ki temeljijo na kontroli, prilaščanju, posedovanju in izkoriščanju. Različni ekofeminizmi se najbolj razlikujejo v vrednotenju fizičnega oz. materialnega sveta, a tudi v predstavah o preddiskurzivnem in družbeno konstruiranem statusu narave in ženske. Socialni ekofeminizem se na primer zavzema za nedestruktivno

¹⁶ Pod pojmom konstruktivizem je mišljen objektivizmu nasproten metateoretski model, ki izhaja iz prepričanja, da nam svet in predmeti niso dani, ampak oboje konstruira človek s pripisovanjem pomenov (VIRK 2008: 228).

¹⁷ Izraz ekofeminizem je prvič zapisala Françoise d' Eaubonne v knjigi *La Féminisme ou la mort* leta 1974, in sicer v smislu, da ženske bolje razumejo problematiko okolja, zato imajo več možnosti za uresničitev političnih sprememb, nujnih za ohranitev življenja na našem planetu. Kot oznaka za ekološko feministično gibanje se je uveljavil po letu 1978, ko ga je v svoji knjigi *Gyn/ecology* uporabila Mary Daly.

držo do naravnega okolja in se osredinja na spolne zapise narave, vendar tudi na ostro kritiko povezanosti ženske in narave. Od te usmeritve odstopa spiritualni ekofeminizem, saj izhaja iz mističnih predstav o povezanosti ženske z naravo in opeva idejo o t. i. Materi Zemlji. Ekokritika in ekofeminizem poudarjata povezanost oz. sožitje vseh živih (človeških in nečloveških) bitij ter pripisujeta naravi status subjekta. V primerjavi z obstoječim dualističnim mišljenjem, v katerem poteka človekov boj z naravo, gospodovanje naravi, izkoriščanje narave idr., želita vzpostaviti odnose mrežnega sožitja, sonaravnosti in medsebojne odvisnosti ter zagovarjata takšno intrinzično vrednost posameznih mrežnih elementov, ki se povezujejo z vsem obstoječim in hkrati ohranjajo pomen samostojnosti. Še posebej zanimiv je koncept ekokritičkega sebstva (jaza). Ta obstaja namreč kot kontinuiteta in diferenca, kar pomeni, da ohranja relativno samostojnost in je obenem v interakciji z Drugim, se ne stopi z naravo, kot to razlaga npr. globinska filozofija, vendar obenem presega dualistično miselnost patriarhalne družbe (GREWE-VOLPP 2004: 67).

4 Ekokritika in status narave

Ekokritika pripisuje naravi¹⁸ pomembno, celo osrednje mesto. Naravno okolje v literarnih besedilih ni obravnavano kot nekaj obrobnega, ne predstavlja zgolj kulise, ozadja nekega dogajanja, mrtve materije ali pasivnega objekta. Narava prav tako ni razumljena kot projekcija človekovih potreb, predmet materialnega izkoriščanja ali ideološke zlorabe. Pogosto dobi status subjekta, čeprav mnenja ekokritikov glede tega niso enotna in nekateri nasprotujejo še posebej tako imenovani govoreči naravi. Vsekakor pa velja, da ekokritika priznava naravi, ki je postavljena v položaj Drugega, samostojno, od človeka neodvisno delovanje. Narava je sposobna delovanja in je samostojna, a hkrati tudi tako tesno povezana s človekom, da izginja nekdanje dualistično razmerje med človekom in naravo, značilno za patriarhalno družbo (GREWE-VOLPP 2004: 67). Kadar nastopa narava s samostojnim glasom, mora poseči po človeškem glasu, pri čemer moramo ločiti njen avtonomni glas od personifikacije narave v okviru antropocentrizma. Ekokritika analizira ubeseditve narave na ravni jezika, pridevkov, personifikacij, metafor in drugih podob narave. Vse to poteka z vidika ugotavljanja avtonomije oz. difference narave kakor tudi z vidika odvisnosti med naravo in človekom oziroma kulturo.

4.1 Koncepti in podobe narave

Različne ekokritičke usmeritve izhajajo iz objektivističnih in konstruktivističnih konceptov narave. Prve se utaplajo v zelo naivnem realizmu, druge ne priznavajo

¹⁸ V slovensko književnost je narava po posameznih slavilnih in opisnih pesmih narave (V. Vodnik, L. Volkmer, Š. Modrinjak idr.) ter pastirski idili (U. Jarnik) opazneje vstopila v času romantike in realizma, in sicer s F. Prešernom (*Krst pri Savici*), S. Vrazom (*Djulabije*), z idilo kot pesniškim in pripovednim žanrom (F. Prešeren, S. Vraz, J. Stritar, I. Tavčar idr.), s pesmimi o naravi in živalih (J. Stritar, F. Levstik, S. Jenko, F. Gestrin idr.), s potopisnimi pesmimi (A. Aškerc, J. Stritar), s potopisi, z esejmi, s pripovedno prozo naravoslovne (F. Erjavec, F. Levstik, J. Mencinger, I. Tušek, J. Ogrinec idr.) in kmečko-vaške tematike (J. Jurčič, I. Tavčar idr.) ali z antiutopičnim romanom (J. Mencinger).

zunajbesedilnega statusa narave. S položaja vmesnega prostora med realističnimi in poststrukturalističnimi usmeritvami, kamor umešča ekokritiko na primer Stefan HOFER (2007: 53), priznava ekokritika naravo kot zunajbesedilno stvarnost in obemem poudarja, da so njene reprezentacije zmeraj tudi kulturni konstrukti. Gozd je na primer lahko ubeseden kot ekološki biotop, idilični prostor, lovišče ali prostor, v katerem domujejo zle sile. Če so upodobitve narave filtrirane skozi zavest kulture, le-ta ne more biti nevtralno ubesedena. S tega vidika je ekokritika kritična do tako imenovanih pojmov čiste, nedotaknjene oziroma neokrnjene narave. V človeško in nečloveško naravo so bolj ali manj vpisane posameznikove in kolektivne zaznave sveta, različne ideje in ideologije, ki jih je pri raziskovanju podob narave potrebno upoštevati in lahko povratno učinkujejo na človekovo ravnanje z okoljem.¹⁹ Različnim hierarhičnim dualizmom patriarhalne družbe, sistemom prevlade in spolnim označitvam narave se prav posebej posveča ekofeminizem. Z analizo podob, ki temeljijo na asociacijah ženske in narave, lahko odkrijemo njihovo stereotipnost, inventivnost in subverzivnost, prav tako pa opažamo tudi njihov morebitni negativni vpliv na človekovo ravnanje z naravnim okoljem.

V raziskovalni spekter človeka in okolja, ki ob naravnem vključuje še urbano okolje, je ekokritika umestila tudi rasne, etnične, razredne, spolne in druge kategorije. Kot posebna disciplina literarne ali kulturne vede raziskuje na podlagi upoštevanja ekoloških spoznanj v celotni književnosti odnose med človekom/kulturo in naravo/okoljem, pri čemer je pojem narava razumljen v smislu fizičnega oziroma človekovega okolja v določenem zgodovinskem obdobju. V njeno raziskovalno področje lahko ob literarnih spadajo tudi npr. filmske, slikarske, fotografske in druge oblike kulturnih reprezentacij odnosov med kulturo/človekom in naravo/okoljem (GREWE-VOLPP 2004: 89).

5 Ekološka funkcija književnosti

Z uveljavitvijo ekokritike je postalo naravno okolje pomembno raziskovalno področje literarne vede. Kot kulturnokritična disciplina usmerja pozornost na ekološke in literarne modele, ki dajejo prednost človeku in naravnemu okolju pred pridobitniškim in materialnim izkoriščanjem narave. Eno od pomembnih vprašanj, ki si jih ekokritika zastavlja na teoretski ravni, je vprašanje o družbeni vlogi »ekološke književnosti«. Gre za premislek, kakšno vlogo ima lahko književnost pri reševanju ekoloških vprašanj in oblikovanju ekološke zavesti. Na takšna vprašanja seveda ni

¹⁹ GREWE-VOLPP (2004: 1–7) opozarja na dekonstrukcijo ameriškega mita *nature's nation*, v katerem je narava konstruirana kot ideja za rasne, spolne, gospodarske, pokrajinske in nacionalne predstave njenih utemeljiteljev, tj. predvsem belopolnih anglosaških osvajalcev »divjega« Zahoda. Mit temelji na predstavi, da je imela neskončna divjina osrednjo vlogo pri oblikovanju ameriške nacije. Toda v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so Richard Slotkin, Annette Kolodny, Donald Worster idr. razgalili enostranskost ameriškega mita, ki v težnji po ustvarjanju enotne ameriške nacije izpušča številne vidike, med njimi ženske, etnične manjšine, realno topografijo, industrializacijo, pokrajinske razlike idr. Pokazali so na mit kot diskurz, ki je bil ustvarjen za določene socialne in politične namene in je vodil v izkoriščanje določenih slojev prebivalstva in narave v procesu kolonialnega osvajanja. Tudi raziskave o spolnih označitvah narave lahko razkrijejo, da je opevanje narave oziroma divjine kakor tudi žalovanje ob njeni izgubi v funkciji strategije imperialistične prakse, ki tako zakriva in hkrati stabilizira lastno prevlado.

enoznačnega odgovora, vendar je jasno, da književnost ne more opisovati in pojasnjevati vzrokov ekološke krize, lahko pa je kritična do človekovih nerazumnih in škodljivih posegov v okolje, do izkoriščanja, zastrupljanja, spreminjanja in uničevanja naravnega okolja, pri čemer mora paziti, da ne preide v agitacijsko pisanje. Družbena vloga ekološke književnosti je lahko najbrž le v tem, po čemer se književnost bistveno loči od znanstvenega, moralnega, praktičnega in drugih oblik diskurza, to je, da v patriarhalni in potrošniško usmerjeni družbi odpira v estetsko zakodirani obliki raznovrstne možnosti človekovega sobivanja z živo in neživo naravo ter ponuja ob prevladujočem antropocentrizmu vrednostno drugačne poglede na naravno okolje. V sodobnejši slovenski književnosti je to najizraziteje opazno v poeziji, prozi in esejistiki pisatelja in zagovornika narave Iztoka Geistra. Ekokritika je ozavestila prepričanje, da kultura ni le rezultat družbenih odnosov, temveč v veliki meri tudi ali predvsem človekovega odnosa do naravnega okolja. Na slednje nas, kakor zatrjuje GOODBODY (1998: 25), opozarja tudi književnost starejših obdobij, iz katere se praviloma razbirajo spravljujejši odnosi med človekom in okoljem.²⁰

Ko ekokritika ni več omejena na »ekološko« književnost, to je na tipične žanre o naravi, njene podobe ali na zbir ekoloških tem, kot so na primer onesnaževanje okolja, zastrupljanje zraka, vode, prsti, uničevanje biotske raznovrstnosti, in je raziskovalno področje razširila na odnose med kulturo/človekom in naravo/okoljem, tj. na književnost v celoti, se zastavlja vprašanje, ali ima književnost ne glede na tematiko ob spoznavni, etični, estetski in še kakšni drugi tudi ekološko funkcijo. S tem vprašanjem se je doslej podrobneje ukvarjal Hubert Zapf. Opirajoč se na Petra Finkeja in njegovo teorijo kulturnih ekosistemov je izdelal trojni kulturnoekološki funkcijski model književnosti, tj. književnost kot družbenokritični metadiskurz, imaginacijski protidiskurz in regeneracijski interdiskurz.²¹ O analogijah med ekološkimi procesi in specifičnimi strukturami ter kulturnimi učinki literarne imaginacije je pisal že v svoji knjigi *Literatur als kulturelle Ökologie* (2002). Po Zapfu ustvarja književnost kritično-kreativno energijo. Ta se kot ekološka moč usmerja na kulturo, na oblike sporazumevanja in zavesti oziroma na kulturne sisteme, v katerih živimo, in s simbolnimi podobami presega ločnice med kulturo in naravo. Tezo o ekološkem razmerju med književnostjo in kulturo je pojasnil s posebnostjo literarnega diskurza v sistemu dominantnih diskurzov kulture, kot so pravo, politika, gospodarstvo, znanost, morala idr.:

»Ökologisch« kann diese Beziehung der Literatur zur Kultur genannt werden, weil Literatur das, was kulturell getrennt, pragmatisch instrumentalisiert und diskursiv vereindeutigt wird – etwa durch Politik, Wirtschaft, Recht, Moral, Ideologie, Wissenschaft –, wieder in einen lebendigen Zusammenhang untereinander und mit dem bringt, was ausgegrenzt oder marginalisiert wird, was aber zugleich für die Vitalität und Selbsterneuerungskraft der Kultur von entscheidender Bedeutung ist (ZAPF 2002: 5).²²

²⁰ Prim. Stritarjevega Zorina in njegove *Popotne pesmi*, Tavčarjevo *Cvetje v jeseni*, Kranjčevo *Povest o dobrih ljudeh* idr.

²¹ Zapfov trojni model ekološke funkcije književnosti je podrobneje predstavljen v razpravi *Ekološko usmerjena literarna veda in Prežihove samorastniške novele* (ČEH STEGER 2010: 54–55).

²² V prevodu se Zapfova teza glasi: Odnos med književnostjo in kulturo se lahko imenuje »ekološki«, ker književnost tisto, kar je v sistemu kulture ločeno, pragmatično instrumentalizirano in diskurzivno po-

Književnost ima torej kritično in prenovitveno vlogo, je senzorij in prostor za simbolične izravnave kulturnega neravnovesja in razvojnih napak, kritična je do dominantnih struktur moči, diskurzivnih sistemov in oblik življenja, ki izrinjajo, izločajo ali zatirajo tisto, kar je za kompleksno določitev človeka v sistemu kulture nujno potrebno. Po drugi strani je književnost z ubeseditvijo kulturno izrinjenih vsebin in s sprostitvijo vitalnosti, večpomenskosti in dinamičnih obnovitev dogmatično otrdelih podob sveta in diskurzivne enopomenskosti prostor trajne, kreativne obnove jezika, zaznav in kulturne imaginacije (ZAPF 2002: 4). Pomembnost Zapfovega kulturnoekološkega modela književnosti je vsaj dvojna, predmetno področje ekokritike razširja na celotno književnost in poudarja, da razvija književnost ekološko zavest v sistemu kulture ne le v vsebinskih, temveč tudi v estetskih procesih.

VIRI IN LITERATURA

- Lawrence BUELL, 1995: *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard UP.
- Laurence COUPE (ur.), 2000: *The Green Studies Reader. From Romanticism to Ecocriticism*. London: Routledge.
- Jožica ČEH STEGER, 2010: Ekološko usmerjena literarna veda in Prežihove samorastniške novele. *Jezik in slovstvo* 55/3–4. 53–62.
- Domagoj ĐIKIĆ idr., 2001: *Ekološki leksikon*. Gl. ur. Oskar P Springer. Zagreb: Barbat.
- Peter FINKE, 2003: Kulturökologie. *Konzepte der Kulturwissenschaften*. Ur. Ansgar in Vera Nünning. Stuttgart, Weimar. 248–279.
- Catrin GERSDORF in Sylvia MAYER (ur.), 2005: *Natur – Kultur – Text. Beiträge zu Ökologie und Literaturwissenschaft*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Cheryll GLOTFELTY in Harold FROMM (ur.), 1996: *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens: University of Georgia P.
- Marjetka GOLEŽ KAUCIČ, 2011: Folklori in živalski slovar v ustvarjalnem opusu Svetlane Makarovič. *Jezik in slovstvo* 56/1–2. 31–48.
- Axel GOODBODY (ur.), 1998: Literatur und Ökologie. Zur Einführung. Axel Goodbody (ur.): *Literatur und Ökologie*. Amsterdam: Rodopi. 11–40.
- Christa GREWE-VOLPP, 2004: *Natural Spaces Mapped by Human Minds. Ökologische und ökofeministische Analysen zeitgenössischer amerikanischer Romane*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Ursula K. HEISE, 2001: Ecocriticism/Ökokritik. *Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie. Ansätze – Personen – Grundbegriffe*. Ur. Ansgar Nünning. Stuttgart, Weimar: Metzler. 128.

enostavljeno – s politikom, z gospodarstvom, s pravom, z moralom, z ideologijo, z znanostjo –, na živ način ponovno poveže in združi s tistim, kar je bilo iz dominantnih diskurzov izločeno, potisnjeno na obrobje, a je odločilnega pomena za vitalnost in obnovitev kulture.

- Stefan HOFER, 2007: *Die Ökologie der Literatur. Eine systemtheoretische Annäherung. Mit einer Studie zu Werken Peter Handkes*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Mirela HOLY, 2007: *Mitski aspekti ekofeminizma*. Zagreb: TIMpress.
- Miha JAVORNIK, 2007: Ekologija teksta in ruska kultura 20. stoletja. *Primerjalna književnost* 30/1. 55–69.
- Jelka KERNEV ŠTRAJN, 2007: O možnosti ekokritičkega pogleda na tematizacijo »nečloveške subjektivnosti« v literaturi. *Primerjalna književnost* 30/1. 39–54.
- Andrej KIRN, 2004: *Narava – družba – ekološka zavest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Karl KROEBER, 1994: *Ecological Literary Criticism: Romantic Imagining and the Biology of the Mind*. New York: Columbia UP.
- Suzana MARJANIĆ in Antonija ZARADIJA KIŠ, 2007: *Kulturni bestijarij*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiko, Hrvatska vseučiliška naklada.
- Donnella H. MEADOWS idr., 1974: *Meje rasti: Poročilo za raziskavo Rimskega kluba o težavnem položaju človeštva*. Prev. Gregor Berkopec. Ljubljana: CZ.
- William RUECKERT, 1978: Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism. *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Ur. Cheryl Glotfelty in Harold Fromm. Athens: University of Georgia P. 103–123.
- Alexander STARRE, 2010: Always already green. Zur Entwicklung und den literaturtheoretischen Prämissen des amerikanischen Ecocriticism. *Ökologische Transformationen und literarische Repräsentationen*. Ur. Urte Stobbe, Ulrike Kruse, Maren Ermisch. Göttingen. 13–34.
- Urte STOBBE, Ulrike KRUSE, Maren ERMISCH (ur.), 2010: *Ökologische Transformationen und literarische Repräsentationen*. Göttingen.
- Branislava VIČAR, 2010: Koncept narave v Jamnici: ekokritični diskurzivni pristop. *Jezik in slovstvo* 55/3–4. 123–137.
- Tomo VIRK, 2008: *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove. Metodologija I*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.
- Hubert ZAPF, 2002: *Literatur als kulturelle Ökologie. Zur kulturellen Funktion imaginativer Texte an Beispielen des amerikanischen Romans*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Hubert ZAPF (ur.), 2008: *Kulturökologie und Literatur. Beiträge zu einem transdisziplinären Paradigma der Literaturwissenschaft*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.

SUMMARY

Under the influence of increasing ecological crisis and ecological movements that proliferated in the late 1960s, ecologization of scholarship and society also emerged. The same period also saw the first examples of the introduction of the ecological paradigm into literary scholarship and the beginning of ecocriticism. The term was first used in 1978 by William Rueckert in the paper “Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism.” However, the dominant post-structuralist trends were not favorably disposed towards the study of extratextual reality, therefore ecocriticism as an Anglo-American discipline of literary criticism was not able to make a full breakthrough until the 1990s.

Ecocriticism was first limited to the study of images of nature, to typical ecological themes and genres about nature (nature writing, an idyll, a pastoral, a utopian novel, etc.). Presently it is still broadening its thematic area, however, it increasingly deals with theoretical questions, various concepts of nature and evaluative views of it, particularly with the criticism of anthropocentrism, relations between culture/man and nature/environment, relations between environment and racial, class, gender, and ethical identity. A broader ecocritical discipline includes different varieties of ecofeminism; they differ mainly in whether or not they recognize the feminization of nature. In comparison with the existing hierarchic dualisms (me/other, culture/nature, intellect/emotion, male/female, etc.) of the patriarchal society, ecocriticism advocates their surpassing. It compiled a network model of ecocritical textual analysis (GREWE-VOLPP 2004), in which special attention is accorded nature and its status as a subject, towards coexistence relationships and codependence of the network elements, their intrinsic value that exists in connections with the Other and, at the same time, in the preservation of differences.

Broadening the subject area of ecocriticism to all literature has also fueled interest in the question of the ecological function of literature without literature being related to particular ecological themes. Hubert ZAPF (2002) – who finds its presence in the content and aesthetic processes of a literary work – in the framework of his cultural-ecological model assigned to literature a function of socio-critical metadiscourse, imaginal counter-discourse, and regenerative interdiscourse.